AKSARAY İLİ VE ÇEVRESİNDE EN ESKİ YAŞAM İZLERİ: PALEOLİTİK ÇAĞ

THE OLDEST TRACES OF LIFE IN AND AROUND AKSARAY PROVINCE: PALEOLITHIC AGE

Makale Bilgisi | **Article Info**

Başvuru: 13 Ocak 2020 | Received: January 13, 2020
Hakem Değerlendirmesi: 29 Ocak 2020 | Peer Review: January 29, 2020
Kabul: 15 Haziran 2020 | Accepted: June 15, 2020

DOI : 10.22520/tubaar.2020.26.001

İrfan Deniz YAMAN *

Anahtar Kelimeler: Aksaray, Paleolitik Çağ, Yontmataş alet, Hammadde, Yüzey araştırması

Keywords: Aksaray, Paleolithic Age, Chipped stone tool, Raw material, Survey

ÖZET

Aksaray İli'nde ve çevresinde yürütülen, Paleolitik Çağ konulu yüzey araştırmalarının ilki 2015 yılında yapılmıştır. Belirli bir program çerçevesinde, şehir merkezinin farklı yönlerinde yer alan sahalarda sürdürülen çalışmalar, 2019 yılı itibariyle tamamlanmıştır. Bu çalışmaların temel amacı; Aksaray ve yakın çevresinin Paleolitik Çağ açısından potansiyelini ortaya koymak, yontmataş yapımına uygun hammadde kaynaklarının araştırılması ve kazı yapmaya uygun bir alanın var olup olmadığının tespit edilmesidir. Arazi çalışmalarında özellikle daha önceki yıllarda yüzey araştırması yapılmamış yerler tercih edilmiştir. Bu nedenle, sadece Paleolitik Çağ için değil aynı zamanda her döneme ait arkeolojik bulguların kayıt altına alınması açısından da önemlidir. Aksaray Paleolitik araştırmaları sırasında özellikle Niğde'de yer alan Kaletepe Deresi 3 yerleşim alanı, çalışmalara referans oluşturmuştur. Bunun yanı sıra Kapadokya Bölgesi içinde yer alan diğer Paleolitik bulgular, çalışma sonuçlarıyla karşılaştırılmış ve ortaya genel bir sonuç konulabilmiştir. Aksaray ve yakın çevresi ile ilgili yorumlarımızı ve öngörülerimizi somut verilerle desteklemek adına, 2018 yılında tespit edilen Yumuk Ören Mağarası'nda yürütülecek kazılar önem arz etmektedir. Zira yüzeyde ele geçen yontmataş buluntular her ne kadar Paleolitik dönemlere atıf yapmaya olanak sağlasa da, mutlak tarihlendirme çalışmalarının yapılabilmesi ve kültürel stratigrafinin görülebilmesi için kazı çalışmaları gerekir. Aksaray İli ve yakın çevresinde toplam 5 sezon sürdürülen yüzey araştırmaları sonucunda, daha önce bilinmeyen bulgular tespit edilmiş ve söz konusu alanda Paleolitik Çağ yaşamına dair izlerin olduğu kanıtlanmıştır.

* Dr.Öğr.Üyesi, Aksaray Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Aksaray
e-posta: irfandenizyaman@gmail.com ORCID: 0000-0002-1365-6047

DOI: 10.22520/tubaar.2020.26.001

ABSTRACT

The first survey of the Paleolithic Age in and around Aksaray was conducted in 2015. Within the framework of a specific program, the researches carried out in different areas of the city center were completed in 2019. The main objective of these studies was to reveal the potential of Aksaray and its environs in terms of the Paleolithic Age, to investigate the sources of raw materials suitable for chipped stone, and to determine the existence of an area suitable for excavation. In the surveys, the areas not previously explored were preferred. For this reason, it is important not only for the Paleolithic Age but also for the recording of the archaeological findings of each period. During the Paleolithic surveys of Aksaray, Kaletepe Deresi 3 settlements, located in Niğde, were the main reference points. In addition, other Paleolithic findings in the Cappadocia region were compared with the results of the survey and a general conclusion could be put forward. Excavations at the Yumuk Ören Cave identified in 2018 are important in order to support our comments and predictions about Aksaray and its immediate surroundings with concrete data. Although the chipped stone findings uncovered on the surface allow to refer to the Paleolithic periods, excavations are necessary for absolute dating and cultural stratigraphy. As a result of the surveys carried out in Aksaray Province and its vicinity for a total of 5 seasons, previously unknown findings have been identified and it has been proved that there are traces of Paleolithic life in this area.

GİRİŞ

Türkiye'de 19. Yüzyılın sonlarında Paleolitik Çağ konulu ilk tekil buluntuların keşfedilmesinin ardından, 1940'lı yıllardan itibaren yüzey araştırmalarının sayısındaki artış dikkat çeker. Özellikle 1940-1970 yılları arasında İsmail Kılıç Kökten, Muzaffer Süleyman Şenyürek ve Enver Yaşar Bostancı gibi araştırmacılar, Paleolitik konulu çok sayıda çalışma ve tespit yapmışlardır. Bu sürecin tamamlanmasında ve sistemli çalışmaların başlamasındaki en büyük etken, Keban Barajı projesi kapsamında gerçekleştirilen arkeolojik çalışmalardır[1]. 1980'li yıllardan itibaren Işın Yalçınkaya ve Minzoni-Deroché'un çalışmaları, Paleolitik Çağ araştırmalarının yeni dönem örnekleri arasındadır. Söz konusu yüzey araştırmalarının yanı sıra 1946 yılından beri kazı çalışmaları devam eden Karain Mağarası[2], Türkiye'nin en önemli Paleolitik merkezlerinden birisi olmuştur. Sözü edilen merkez dışında Dursunlu[3], Kaletepe Deresi 3[4], Yarımburgaz Mağarası[5], Üçağızlı Mağarası[6], Direkli Mağarası[7], Gürgürbaba Tepesi[8], Kızılin Mağarası[9], Sürmecik[10] gibi alanlar da Türkiye'de yer alan önemli Paleolitik merkezler arasındadır.

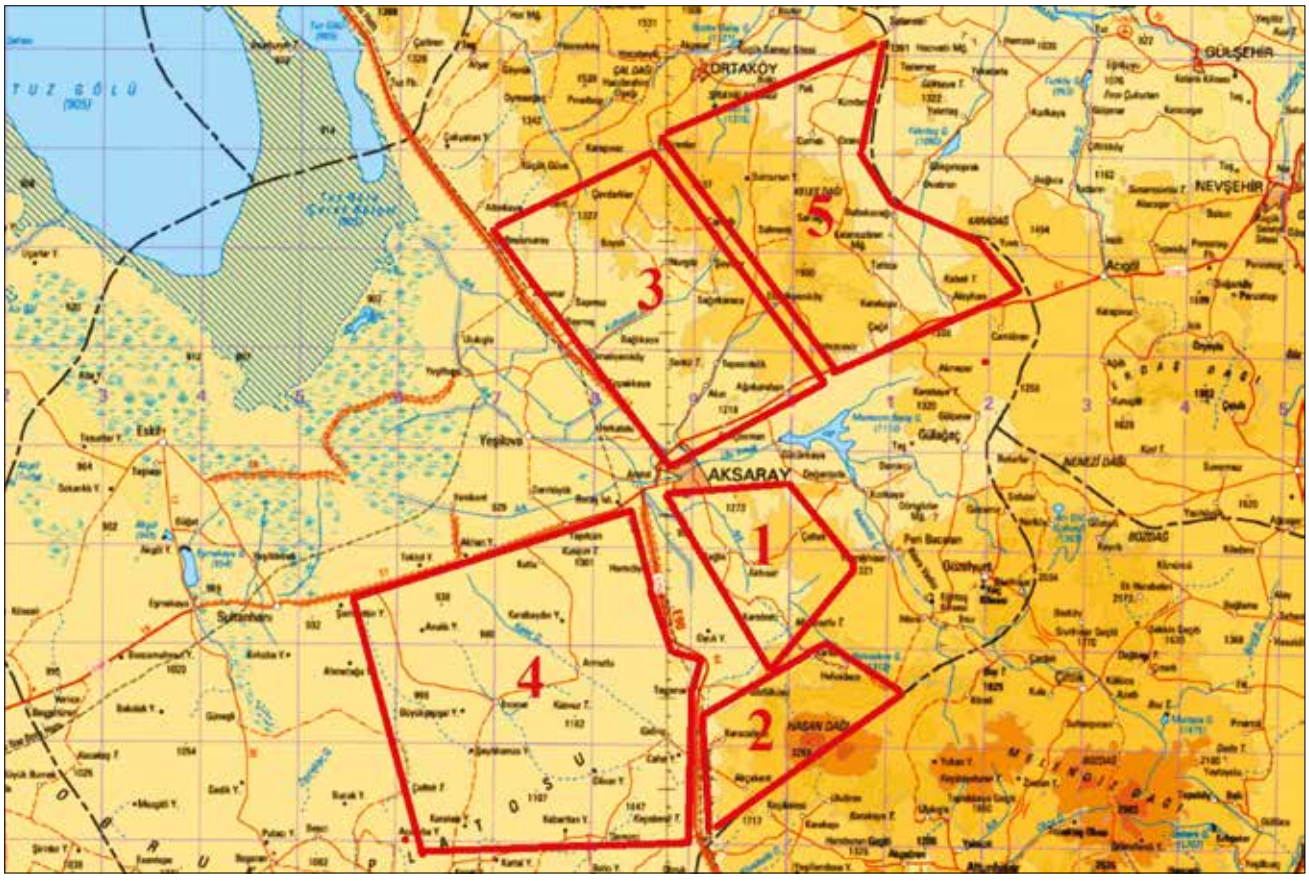
1970'li yıllarda başlayan ve araştırmaların sistemli bir hale dönüştüğü süreç ve sonrasına ait, Paleolitik konulu bazı yüzey araştırmalarından söz edilebilir. Bunlardan üç tanesi Işın Yalçınkaya başkanlığında Samsat/Şehremuztepe çevresinde, Batı Toroslarda ve Hatay çevresinde gerçekleştirilen araştırmalardır[11]. Diğer Paleolitik araştırmalar arasında, Minzoni-Deroché başkanlığında Gaziantep ve Hatay çevresinde yürütülenler örnek olarak verilebilir[12]. Ayrıca Minzoni-Deroché tarafından yazılan, Anadolu Paleolitik araştırmaları konusundaki yayın oldukça önemli tespitler içerir[13]. 1990'lı yılların sonlarına doğru, baraj alanlarında yürütülmeye başlanılan yüzey araştırmaları, Paleolitik konusunda önemli sonuçlara ulaşılmasını sağlamıştır. Harun Taşkıran başkanlığında gerçekleştirilen Karkamış Baraj Gölü Alanı ve Ilısu Baraj Gölü Alanı Paleolitik Çağ araştırmaları, baraj alanlarında yürütülen çalışmalar arasındadır[14]. Esasında bu süreç -Keban Barajı projesinde olduğu gibi- arkeolojik çalışmaların ivme kazanmasında önemli bir rol üstlenmiştir. Paleolitik konulu bir diğer araştırma, 2006 yılında Cevdet Merih Erek başkanlığında Kahramanmaraş çevresinde yürütülmeye başlanılmış ve 2012 yılında sonlandırılmıştır. Bu yüzey araştırmasında Paleolitik Çağ'ın farklı dönemlerine ait bulgular tespit edilmiştir ve çalışma alanıyla ilgili genel bir değerlendirme yapılmasını sağlamıştır[15]. 2010 yılından sonra Paleolitik Çağ konulu yüzey araştırmalarının sayısında bir artış olduğu görülmektedir. Bu araştırmalardan ilki Sakarya İli çevresinde Metin Kartal başkanlığındaki bir ekip tarafından 2013-2016 yıllarında yürütülmüştür. Araştırmalar sırasında çok sayıda Paleolitik Çağ buluntu alanı tespit edilmiştir[16].

Diğer bir örnek, Denizli İli çevresinde Kadriye Özçelik başkanlığındaki bir ekip tarafından 2014 yılında yürütülmeye başlanılan Paleolitik Çağ odaklı yüzey araştırmalarıdır. Özellikle Denizli-Kocabaş'ta tespit edilen Homo erectus kafatası bu araştırmaların başlatılmasında en büyük etken olmuştur[17]. Söz konusu yüzey araştırması halen devam etmektedir. Yine 2014 yılında başlatılan diğer bir Paleolitik Çağ araştırması, İsmail Baykara başkanlığında yürütülmektedir. Bu araştırma sırasında Gürgürbaba Tepesi gibi oldukça önemli Paleolitik bir merkez keşfedilmiştir[18]. 2015 yılında İrfan Deniz Yaman başkanlığındaki bir ekip tarafından yürütülmeye başlanılan, Aksaray ve yakın çevresinin Paleolitik Çağ bulgularını tespit etmeye yönelik yüzey araştırması[19] 2019 yılında sona ermiştir. Bu çalışmanın detaylı sonuçları makale içinde sunulacaktır.

Yukarıda kısaca değinilen Türkiye Paleolitik Çağ araştırmaları, ülkemiz Pleistosen döneminin insan yaşantısını anlamak adına büyük bir öneme sahiptir. Her geçen gün sayısı artan Paleolitik araştırmaların, geçmiş yıllardaki çalışmalar ile gelecekte yapılabilecek olanları tartışan bir yapıya doğru gelişim gösterdiği görülmektedir[20]. Araştırmalardaki sayısal artışın sevindirici olmasının yanı sıra, esas önemli olan Paleolitik araştırmaların artık bir sistem içinde yürütülüyor olmasıdır. Bu bağlamda Türkiye'nin merkezi bir konumunda yer alan Aksaray İli, Paleolitik Çağ araştırmalarının konusu olmuş bir sahadır. Nur Balkan-Atlı başkanlığında Aksaray ve Niğde çevrelerinde yürütülen yüzey araştırmaları oldukça önemli sonuçlar vermiştir. Fakat Aksaray İli sınırları içinde kalan sahada Paleolitik Çağ ile bağlantılı buluntular sadece Nenezi Dağı çevresinde tespit edilmiştir[21]. Arkeolojik

[1] Harmankaya 1997; Taşkıran 2016.
[2] Kökten 1947; Yalçınkaya 1987; Taşkıran vd. 2016.
[3] Güleç vd. 2003; Güleç vd. 2009.
[4] Slimak vd. 2008.
[5] Arsebük vd. 2010.
[6] Minzoni-Deroché 1992; Güleç ve Baykara 2014.
[7] Erek 2009; Erek 2018.
[8] Baykara vd. 2016.
[9] Demirel vd. 2019.
[10] Söyler vd. 2018.
[11] Yalçınkaya 1984; 1986; Yalçınkaya vd. 2000.
[12] Minzoni-Deroché 1992.
[13] Minzoni- Deroché 2002.
[14] Taşkıran/Kartal 1999; Taşkıran/Kartal 2010.
[15] Erek 2011.
[16] Kartal vd. 2018.
[17] Özçelik vd. 2016.
[18] Baykara vd. 2016.
[19] Yaman vd. 2017.
[20] Dinçer 2018.
[21] Balkan-Atlı/Cauvin 1997; Balkan-Atlı vd. 2011.

DOI: 10.22520/tubaar.2020.26.001

Harita 1: Araştırma alanları: 1- 2015, 2- 2016, 3- 2017, 4- 2018, 5- 2019./ *The survey areas: 1- 2015, 2- 2016, 3- 2017, 4- 2018, 5- 2019. (Bu harita, Harita Genel Müdürlüğü'nün resmi sayfasından alınarak oluşturulmuştur.)*

araştırmalar konusunda oldukça köklü bir geçmişe sahip olan Aksaray'da, bu eksikliği gidermek için Paleolitik Çağ konulu bir araştırma yapma gereği doğmuştur. Bu sayede Aksaray arkeoloji literatürünün eksik olan parçalarından birisi tamamlanabilmiştir.

YÖNTEM

2015 yılında, Aksaray ve yakın çevresinde yer alan Paleolitik Çağ bulgularını ve buluntu alanlarını tespit etmek amacıyla yüzey araştırması çalışmalarına başlanılmıştır. Bu araştırmada ikinci amaç; daha önce bilinmeyen yontulabilir taş kaynaklarını tespit etmektir. Üçüncü ve son amaç ise; Paleolitik Çağ konusunda somut verilere dolgu içinde ulaşmayı mümkün kılabilecek bir kazı alanı bulabilmektir.

Yüzey araştırması çalışmalarına başlamadan önce Aksaray ve yakın çevresinde gerçekleştirilen tüm yüzey araştırması ve kazılara ait yayınlar detaylı olarak incelenmiştir. Çalışma sahalarının belirlenmesinde öncelikle daha önce yüzey araştırması yapılmamış alanlar tercih edilmiştir. Paleolitik Çağ bulgularının görülme ihtimali fazla olan; dağlık ve yüksek alanlar, akarsu terasları, vadi yamaçları, hammadde kaynakları ve yakın çevresindeki alanlar, özellikle alüvyon dolguyla kaplı olmayan sahalar araştırmanın odak noktasıdır.

Bu bağlamda 2015 yılında Aksaray şehir merkezinin güneydoğusu ve Hasan Dağı'nın kuzey doğusunda yer alan kuzeyde Sevinçli Kasabası, doğuda Uzunkaya Köyü, güneyde Yuva Kasabası ve batıda Akhisar Köyü ile sınırlanmış alan araştırılmıştır. 2016 yılında, Hasan Dağı'nın Aksaray il sınırları içerisinde kalan kuzey-kuzeybatı yamaçları araştırılmıştır. 2017 yılı araştırmalarında Aksaray merkezinden Tuz Gölü'ne doğru uzanan alan ve Nevşehir kara yolunun kuzeyi olarak tanımlanabilecek bölgede çalışmalar yürütülmüştür. 2018 yılında Aksaray il merkezinin güneybatısında kalan alanda çalışmalar yürütülmüştür. Söz konusu alan doğu yönünde Aksaray-Adana karayolu, kuzeyde Aksaray-Konya yolu, güneyde Aksaray-Konya il sınırı ile çevrili bir sahadır. Çalışmanın son yılı olan 2019'da Aksaray il merkezinin kuzeydoğusunda yer alan doğuda Aksaray-Nevşehir il sınırı, kuzeyde Ortaköy İlçesi, güneyde Aksaray-Nevşehir karayolu ile çevrili saha araştırılmıştır (Harita 1).

Yüzey araştırmasına başlanılmadan önce, çalışma sahalarında jeolojik araştırmalar yapan uzmanlardan

bilgi alınmıştır. Jeolojik haritalar ve jeolojik yayınlarla ilgili araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Özelikle yontulabilir hammadde kaynakları hakkındaki bilgiler, araştırmanın seyrini bazen değiştirmiştir. Buna karşın alanda çalışmalar yapan jeologların da bilmediği hammadde kaynaklarının keşfedilmiş olması, araziye çıkmadan kesin sonuçların alınamayacağına bir örnektir.

5 sezon süren çalışmalar "intensive survey" yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. En az 6 en fazla 8 kişiden oluşan ekip üyelerinin (Bu sayı araştırma başkanının tercihine göre değişebilir), arazinin durumuna göre aralarında belirli bir mesafe bırakarak ve yan yana dizilerek, yüzeyi detaylı taraması şeklinde uygulanmıştır. Buluntuların artış gösterdiği alanlarda daha yoğun tarama yapılmıştır. Birbirinden vadi, akarsu yatağı gibi etkenlerle ayrılan sahalarda ekip ikiye ayrılarak çalışmıştır. Gün içinde belirli zaman aralıklarında araştırması tamamlanan sahanın bitiminde, ekip bir araya gelerek durum değerlendirmesi yapmış, tespit edilen tüm bulgular GPS cihazıyla koordinatları kaydedilerek ve hem buluntu hem de alanın fotoğraflaması yapılarak tespitler kayıt altına alınmıştır. Buluntuların yoğunluk gösterdiği ve Paleolitik Çağ'a ait bulguların tespit edildiği sahalar, "Buluntu Alanı" olarak isimlendirilmiştir. Beş sezon süren araştırmalar sonucunda 27 buluntu alanı tespit edilmiştir. Daha önce tescilinin yapılmadığı belirlenen iki höyük yetkililere bildirilerek tescillerinin yapılması sağlanmıştır. Günlük ortalama 10-12 km. mesafe yürünmüş, toplamda bir kişinin araştırmanın bir sezonunda yürüdüğü mesafe ortalama 130 km ve beş sezon sonunda ortalama 650 km. civarındadır. Araştırması yapılan sahaların kapladığı alan ise ortalama 1700 km^2 dir.

Aksaray İli Paleolitik Çağ Yüzey Araştırması'nın sonuçları "Hammadde Kaynakları", "Buluntu Grupları" ve "Genel Değerlendirme" başlıkları altında sunulacaktır.

Figür 1: Obsidiyen Hammadde Kaynağı (2016). / *Obsidian raw material source (2016).*

HAMMADDE KAYNAKLARI

Toplam 5 sezon yürütülen arazi çalışmaları sonucunda (2015-2019), farklı başlıklar altında değerlendirilebilecek sonuçlar ortaya çıkmıştır. Bu başlıklardan ilki, hammadde kaynakları konusundadır.

Özellikle yontmataş yapımına uygun olan ve alet yapımı için tercih edilen kaynaklar bu kapsam içine alınmıştır. Daha önce bilinen kaynaklardan ziyade, kayıtlarda bulunmayan ve Aksaray çevresi için biraz şaşırtıcı denilebilecek türde tespitler de mevcuttur. Tespit edilen kaynaklardan ilki 2015 yılında yürütülen çalışmalar sırasında ortaya çıkarılan hammadde kaynağıdır ve aynı zamanda işlik alanı niteliğindedir. Çeltek Köyü yakınlarında yer alan hammadde kaynağında, çörtlü kireçtaşı (göl kireçtaşı) olarak tanımlanan taş türünün işlendiği ve alet üretiminde kullanıldığı görülmüştür. 1162 m. yüksekliğindeki bir tepenin doğu ve kuzey yamaçlarında ortaya çıkmış doğal kesitler içinde görülen bir kaynaktır. Tepenin bazı yerlerinde, doğal aşınma sonucu mercekler halinde çört tabakası ortaya çıkmıştır. Kaynağın bulunduğu tepenin kuzey yamaçları aynı zamanda işlik alanı olarak kullanılmıştır. Buluntuların tamama yakını Clactonien yongalara aittir. Kaynak çevresinde Clactonien yongaların alındığı çekirdekler de görülmüştür. Dolayısıyla yongalamanın hammadde kaynağında yapıldığı söylenebilir. Buluntular arasında sadece bir örnek Levallois çekirdek olduğu için Alt ve Orta Paleolitik dönem buluntusu olarak değerlendirilebilir. Geri kalanların tamamı, Alt Paleolitik dönem yongalı kültürlere aittirler[22]. 2016 yılındaki arazi çalışmaları sırasında, Hasan Dağı üzerinde yer alan bir obsidiyen hammadde kaynağı bulunmuştur. Bu kaynak esasında birçok kişinin varlığını bildiği ve söz ettiği fakat tam yerini bilmediği bir kaynaktır. Kaynağın tam konumu sadece bir yayında geçer ancak söz konusu yayında, hava koşulları nedeniyle araştırmacıların obsidiyen kaynağına ulaşamadıkları belirtilmiştir[23].

2016 yılı araştırmalarında, obsidiyen parçalara ilk rastlanılan yer takip edilerek Hasan Dağı'nın kuzey yamaçlarındaki asıl kaynağa ulaşılmıştır (Fig. 1). Kaynak, Tahta Yaylası ile Bozboyun Tepesi arasındaki oldukça dik bir yamaç üzerinde yer alır. Denizden yüksekliği 1992 m. dir. Obsidiyen kaynağının yakınlarında sıcak su kaynağı yer almaktadır. Sürekli bir erozyona maruz kalan alanda, yamaç alanının alt bölümünde bulunan kurumuş dere yatağında çok sayıda obsidiyenden üretilen yontmataş parçalara rastlanmıştır. Obsidiyen türleri siyah, kahverengi-siyah arasında değişen tonlardadır. Obsidiyenin ponza taşları içinde bulunması dikkat çeker. Obsidiyen, kaba kavkısal

[22] Yaman vd. 2017.

[23] Benedict vd. 1980: 223-224.

DOI: 10.22520/tubaar.2020.26.001

Figür 2: Çakmaktaşı yontmataş buluntu örnekleri (2018). / *Silex chipped stone samples (2018).*

kırılma gösterdiği için, çok ince işçilik bulunan parçalara rastlanmamıştır. Daha çok kaba ve iri yongalar, kısmi iki yüzeyliler ve iri çekirdekler en çok görülen buluntu grupları arasındadır. Birkaç örnek dışarıda bırakılacak olursa, genelde yongalı endüstrilerin yapımında kullanılan bir kaynak olduğu söylenebilir[24]. İlerleyen yıllarda bu kaynağın jeokimyasal analizleri yapılarak daha detaylı incelemeleri gerçekleştirilecektir.

2017 yılı arazi çalışmalarında bir adet çakmaktaşı hammadde kaynağı bulunmuştur. Çakmaktaşı hammadde kaynağı, oldukça geniş bir vadi kenarında yer almaktadır. Bucakini Tepesi olarak adlandırılan alana yakın bir konumdadır. Araştırma sırasında öncelikle obsidiyenden üretilen yontmataş parçalar tespit edilmiştir. İlerleyen süreçte tepe eteklerine gelindikçe ham çakmaktaşı ve bu taştan üretilmiş endüstri öğeleri görülmeye başlanmıştır. Yapılan detaylı araştırmalar neticesinde yamaç üzerinde yer alan kaynak bulunmuştur. Kaynağın yakın çevresinde ağırlıklı olarak küçük boyutlu yongalı endüstri tespit edilmiştir. Bazı parçaların düzenli düzeltilerle kenar kazıyıcı gibi aletlere çevrildiği görülmüştür. Bazı parçalar ise taşımalık halinde bulunmuştur[25].

Yüzey araştırmalarının yürütüldüğü süreç içinde, en fazla sayıda hammadde kaynağı bulunan araştırma sezonu 2018'dir. Bu sezonda ağırlıklı olarak çakmaktaşı kaynakları ve bunların yanı sıra kalker kaynakları tespit edilmiştir. Çalışma sahasıyla ilgili en büyük avantaj, daha önce sadece Klasik Dönem konulu bir çalışmaya konu olmasının dışında[26], araştırılmamış olmasıdır. Çalışma sahasının belirlenmesi aşamasında bu alan içinde silisli kalker kaynaklarının bulunduğu bilinse de, çakmaktaşı yataklarının varlığı ve bu denli fazla sayıda olması öngörülen bir durum değildir. Neredeyse her hammadde kaynağında değişik yoğunlukta yontmataş parçalara rastlanmıştır. Tespit edilen ilk çakmaktaşı kaynağı, Yanıkağıl Tepesi çevresinde yer almaktadır. Başlangıçta dağınık halde görülen çakmaktaşları, tepeye doğru ilerledikçe artış göstermiştir. Tepeye yakın bir alanda ise esas kaynak görülmüştür. İkinci hammadde kaynağı, aynı zamanda yontmataş buluntu topluluğu açısından en zengin alandır. Armutlu Köyü'nün yaklaşık 1 km. batısında bulunan Yumuk Ören Yaylası isimli kaynak, arkeolojik bulguların yanında doğal bir mağaraya ev sahipliği yapmaktadır. Bu mağara, Aksaray İli Paleolitik Çağ Yüzey Araştırması sonuçlarına göre, kazı yapmaya en uygun alandır. Sözünü ettiğimiz bu iki kaynak dışında Alıçlıbağ Sırtı'nda, Yakupağılı Tepesi'nde, Kılavuz Tepesi'nde, Taşlık Sırtı'nda, Çatal Tepe'de, Carefağılı Mevkii'nde, Hacı Mehmet Yaylası'nda ve Karabaydın Yaylası'nda başka çakmaktaşı kaynakları da tespit edilmiştir. Beyaz tonlarından griye, açık kahverenginden koyu tonlara kadar çok değişik renklerde çakmaktaşları ve yontmataş endüstri öğeleri bulunmuştur (Fig. 2). Bu kaynaklarla ilgili jeokimyasal araştırma süreçleri halen sürmektedir.

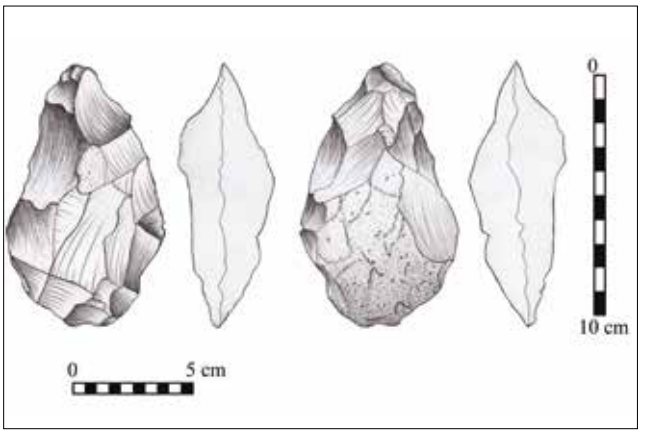
Ortaya çıkan sonuçla, Aksaray çevresinde bu kadar yoğun çakmaktaşı kaynaklarının olması, araştırmanın en ilginç verilerinden birisidir. Özellikle Alıçlıbağ Sırtı'nda yer alan beyaz renkli çakmaktaşlarının, alet yapımı için daha fazla tercih edildiği söylenebilir. Buna karşın diğer renklerdeki çakmaktaşları hemen hemen tüm alanlarda görülmüştür[27].

YONTMATAŞ BULUNTU TİPLERİ

Aksaray çevresinde yürütülen araştırmalarda, çeşitli hammaddelerden üretilmiş farklı tiplerde ve çok sayıda yontmataş buluntu tespit edilmiştir. Buluntu gruplarının üretiminde kullanılan hammadde türlerine bakıldığında -Aksaray gibi volkanik bir alanda yer alan çalışmalardan beklendiği gibi- volkanik kayaçlardan üretilen yontmataş endüstri öğeleri en yoğun grubu oluşturur. Bu buluntuları kendi içinde sınıflamak adına, iki ana grup altında toplamak yararlı olacaktır. İlk grup "Paleolitik buluntular", ikinci grup ise "Diğer buluntular" olacaktır. Paleolitik Çağ buluntuları arasında en fazla Alt Paleolitik döneme ait endüstri öğesi tespit edilmiştir. Paleolitik Çağ buluntu topluluğu; ağırlıklı olarak Clactonien tip yongalar, Acheuléen tip iki yüzeyliler, üç yüzlü kazmalar, çontuklu aletler ve çekirdeklerden oluşmaktadır.

Clactonien tip buluntu gruplarının en yakın örneği Kaletepe Deresi 3 yerleşiminde görülür[28]. Clactonien tip yongalar ve aynı zamanda bu yongaların alındığı çekirdekler, 2015 yılında tespit edilen Çeltek Köyü

[24] Yaman vd. 2018.
[25] Yaman vd. 2019.
[26] Tekocak 2012.
[27] Yaman vd. 2019: 42-45.
[28] Slimak/Dinçer 2007.

Figür 3: Bazalt iki yüzeyli (2016) . / *Basalt biface (2016).*

Figür 4: Üç yüzlü kazma (2019). / *Trifacial pick (2019).*

yakınlarındaki kaynakta ele geçmiştir. İri yongalar üzerinde, örste yongalamayı gösteren belirgin vurma yumrusu ve geniş topuk bulunmaktadır. Kaynakta yer alan taşların bir kısmı yoğun oranda su kaybettiği için oldukça gevrek yapıda, el ile kırılabilecek yumuşaklıktadır. Buna karşın yine aynı taş türlerinin diğer örnekleri çörtlerin kendi sertlik derecesine yakın yapıdadırlar. Buluntu alanının çevresi bitki örtüsünden yoksun, kurak bir arazi görünümündedir. Kaynağın da bulunduğu bazı tepelerin yanı sıra yüksek düzlükler geniş bir alanı kaplamaktadır. Araştırmaların diğer Paleolitik bulguları, Acheuléen kültüre ait üç adet el baltasıdır. Bunlardan ilki, 2016 yılı çalışmalarında Hasan Dağı'nın batı yamaçları üzerinde, Karacaören Köyü yakınlarında bulunmuştur.

İnce taneli bazalttan üretilen el baltasının, yapılan analizler neticesinde badem biçimli tipte ve Geç Acheuléen döneme ait olduğu görülmüştür[29] (Fig. 3). Buluntu alanı köy yerleşiminin hemen dışında ve dağ eteğinde yer almaktadır. El baltasının bulunduğu alanın yakınında, sürülmüş bir tarla olduğu görülmüş ve bu alanda da bazalttan üretilmiş Paleolitik görünümde yongalar tespit edilmiştir. El baltasının yamacın yakınında bulunmuş olması, daha yüksek bir alandan buluntu alanına sürüklenmiş olabileceğini akla getirmektedir.

Bazalttan üretilen Acheuléen tip el baltasının benzer örnekleri Kaletepe Deresi 3[30] kazılarında ve Avladağ'da tespit edilmiştir[31]. Diğer iki el baltası, 2018 yılı araştırmaları sırasında bulunmuştur. Çakmaktaşından üretilen bu aletler, 10 cm. den daha küçük olmalarıyla dikkat çekerler. Yonga üzerine yapılmışlardır. Göllüdağ yüzey araştırmaları sırasında bu tipte el baltaları genelde Levallois çekirdekler ile birlikte ele geçmişlerdir[32].

Çakmaktaşı el baltalarının bir tanesi Karabaydın Yaylası alanında tespit edilmiştir. Yüksek bir düzlük niteliğindeki buluntu alanı aynı zamanda farklı tiplerde yontmataş endüstri öğelerini de barındırmaktadır. Buluntuların düzlüğün belirli bir bölümünde yoğunluk göstermesi akla işlik alanı olarak kullanılmış olabileceği fikrini getirir. İkinci çakmaktaşı el baltası ise 2018 yılı araştırmalarında en yoğun buluntu tespit edilen Yumuk Ören çevresinde bulunmuştur. Doğal bir mağaranın hemen önünden başlayıp mağaranın yaklaşık 500 m. doğusuna kadar uzanan arazide hem Paleolitik hem de daha geç dönemlere ait yontmataş endüstri öğeleri bulunmuştur. Mağaranın çevresinde ana kaya içinde mercekler halinde çakmaktaşları görülmüştür. Aynı zamanda oldukça kaliteli, ince taneli silisli kalker yatağı da bu alanda bulunmaktadır. Buluntu alanı çevresine hakim bir konumda olup Paleolitik Çağ'da geçici yaşam alanı olarak tercih edilen mağaralara benzer yapıdadır. Buluntu alanı aynı zamanda işlik olmasının yanı sıra, oldukça uzun süre taş yontma işi için tercih edilmiş gibi görünmektedir. Zira yontmataş bulguların yanı sıra, yontma artıkları (veya döküntüleri) çevrede geniş bir alana yayılmıştır.

Üç yüzlü kazmalar, özellikle Fırat ve Dicle çevresinde örnekleri bulunan bir alet grubudur ve Acheuléen endüstrilerle birlikte anılmaktadırlar[33].

Aksaray'da yürütülen çalışmalarda 2019 yılında Keleş Dağı'nın doğu eteklerinde bulunan üç yüzlü kazma örneği, granitten üretilmiş olması sebebiyle farklıdır (Fig. 4). Zira granit, yontmataş alet üretiminde çok fazla tercih edilen bir hammadde türü değildir. Granit gibi bir taş türünün tercih edilme sebebi, büyük olasılıkla bu taşın dayanıklı yapısından kaynaklanmaktadır. Buluntu alanı aynı zamanda yaklaşık 300 m. doğusundaki düzlükle bağlantılı görünmektedir. Zira ilk bulgular

[29] Yaman vd. 2018.
[30] Kuhn vd. 2015.
[31] Todd/ Pasquare1965
[32] Balkan-Atlı 2010: 196.
[33] Taşkıran 2008.

DOI: 10.22520/tubaar.2020.26.001

Figür 5: Yumuk Ören Mağarası (2018). / *Yumuk Ören Cave (2018).*

bu düzlükte ele geçmiş daha sonra dağın eteklerinde bulguların sayısı artmıştır. Bu alanda sürdürülen araştırmalar sırasında iş makineleri tarafından kanal şeklindeki açılan uzun çukurların yakınında söz konusu üç yüzlü kazma bulunmuştur. Dolayısıyla dolgu içinden çıkmış bir bulgu olma ihtimali de vardır.

Paleolitik endüstri öğeleri içindeki son grup olan çontuklu aletler, genelde arkaik bir görünüme sahiptirler. İlk örnekleri Clactonien endüstriler içinde görülmeye başlanılan bu aletler[34], Kaletepe Deresi 3 yerleşiminde III. tabakada da mevcutturlar[35]. Çontuklu aletler daha önce sözünü ettiğimiz Yumuk Ören mevkiindeki işlik alanında tespit edilmiştir.

Çekirdek grubu içindeki parçalar, ağırlıklı olarak Clactonien yongaların alındığı iri boyutlu çekirdeklerdir. Bu tip çekirdekler, üretimin yapıldığı işlik alanı olarak kullanılan hammadde kaynaklarında tespit edilmişlerdir. Bu tip çekirdeklerin en yoğun el geçtiği alan 2015 yılında tespit edilen Çeltek Köyü yakınlarındaki kaynaktır. Bu çekirdeklerin dışında az sayıda Levallois çekirdekten söz etmek mümkündür. Bu çekirdekler dağınık alanlarda ve genellikle tekil olarak ele geçmişlerdir.

Sayıca az olmalarının yanı sıra, bu tip çekirdeklerden alınan yonga, dilgi ve uç gibi örneklerin sayısının da yok denecek kadar az olması nedeniyle detaylı olarak değerlendirme yapmaya olanak vermezler. Çekirdekler içinde bahsedilebilecek son grup ise hazırlanmamış çekirdeklerdir. Bu çekirdekler genelde tek kutuplu olup, düz vurma düzlemleri olan yonga çekirdekleridir.

Araştırmalar sonucunda tespit edilen Paleolitik buluntu grubu içindeki karakteristik parçalar, dönemsel açıdan yorumlanacaktır. Bu değerlendirmede hem Kaletepe Deresi 3 hem de Kapadokya genelindeki bulgular karşılaştırma için kullanılmıştır. Son aşamada ise Türkiye geneliyle Aksaray çevresi Paleolitik bulguları, dönemsel açıdan yorumlanacaktır. Tespit edilen bulgular içinde bazalttan üretilmiş el baltasının, yapılan ölçümler sonucu Geç Acheuléen olduğunu zaten belirtmiş idik. Dolayısıyla bu el baltası Alt Paleolitik dönemin geç evrelerini işaret eder. Çakmaktaşından üretilen küçük boyuttaki el baltaları ise Alt Paleoitik-Orta Paleolitik geçiş dönemine ait gibi görünmektedirler. Nitekim Nur Ballkan-Atlı başkanlığında yürütülen Göllüdağ yüzey araştırmalarında, benzer buluntular daha çok Levallois çekirdeklerle birlikte bulunduğu için Orta Paleolitik olarak değerlendirilmiştir[36]. Daha sonraki bir yayında ise küçük boyuttaki el baltalarının boyutlarına ve morfolojilerine dayanarak, Orta Paleolitik döneme veya Geç Acheuléen'e tarihlendirilebileceği bildirilmiştir[37]. Bu nedenle küçük el baltaları için sadece Alt Paleolitik veya sadece Orta Paleolitik dönem demek doğru olmayacaktır. Orta Paleolitik dönem olarak tanımlanabilecek buluntulara gelindiğinde, bu tarz buluntuların mevcut olmasına karşın, sayılarının fazla olmadığı görülmüştür. Ağırlıklı olarak Levallois çekirdekler ve az sayıda Levallois yongadan oluşan bu grup, arkaik görünümleri ile yine Alt Paleolitik-Orta Paleolitik geçiş dönemine daha yakın özellikler gösterir. Araştırmaların tamamında Üst Paleolitik ve Epipaleolitik döneme ait herhangi bir buluntuya rastlanılmamıştır. Paleolitik araştırmalarda ortaya çıkan bu tablonun eksik parçalarının bir bölümü, yine Aksaray'da sürdürülen Aşıklı Höyük gibi yerleşik toplulukların öncesini araştıran çalışma sayesinde tamamlanmaktadır. Bu araştırmada hem Orta Paleolitik hem de Epipaleolitik dönemlere ait bulgular tespit edilmiştir[38].

Bu durumda Aksaray için ortaya çıkan kronolojik tabloda, Alt ve Orta Paleolitik dönemlere ait bulguların ardından, Epipaleolitik dönem ve nihayetinde Aşıklı Höyük Akeramik Neolitik yerleşmesi gelmektedir. Kronolojik tabloda yer alan tek boşluk Üst Paleolitik dönemdir.

Paleolitik yontmataş endüstri grubunun üretildiği hammaddeler arasında bazalt, granit, çakmaktaşı, kalker, obsidiyen gibi taşlar yer alır. Buluntu alanının yerine ve yakınındaki hammadde kaynağının niteliğine göre bu durum şekillenmiştir. Örneğin çakmaktaşı hammadde kaynaklarının yakınlarında tespit edilen yontmataş endüstri öğelerinin tamama yakını bu kaynaklardan üretilmişlerdir. Tüm araştırma alanında, hammadde kaynağına uzak olmasına karşın ele geçen buluntular ise obsidiyenden üretilen aletlerdir. Bu buluntu grubu Hasan Dağı kaynağı dışında, tamamı geç dönemlere ait (Neolitik ve sonrası) parçalardan oluşur.

[34] White/ Schreve 2000: 3.
[35] Slimak vd. 2008: 105.
[36] Balkan-Atlı vd. 2010.
[37] Kuhn vd. 2015: 6.
[38] Duru/Kayacan 2018.

İkinci buluntu grubunu oluşturan (Paleolitik olmayan) yontmataş parçalar; yonga, dilgi, dilgicik gibi taşımalıklardan üretilen ok ucu, kenar kazıyıcı ve delgi gibi aletlerden oluşmaktadır. Ok uçlarında sadece obsidiyenden üretilmiş baskı düzeltili olanlar belirli bir döneme ait olabilirler. Daha doğrusu başlangıcı Akeramik Neolitik dönem olduğu için, Paleolitik olmayan buluntular içine dahil edilebilirler. Üzerinde düzelti bulunmayan veya kısmi düzeltili parçalar genellikle obsidiyenden üretilen parçalardır. Bunun yanı sıra bazalttan, çakmaktaşından ve kalkerden üretilen örnekleri de görülmüştür. Yüzey araştırması yürütülürken karşılaşılan en büyük sorunlardan bir tanesi, fosil direktör olmayan parçalar hakkında yapılacak yorumlardır. Bu konuda biraz temkinli yaklaşmak ve kesin yargılardan kaçınmanın, yanlış bilgi vermekten daha doğru olduğu düşüncesindeyiz. Dolayısıyla Paleolitik olduğundan emin olunan parçalar dışındaki tüm parçalar ikinci gruba dahil edilmişlerdir. Taşımalık ve alet tiplerinin yanı sıra, çekirdekler için de biraz olağan dışı bir durum söz konusudur. Genelde hammadde kaynaklarının yakınlarında, değişik boyutlarda hazırlanmamış çekirdekler tespit edilmiştir. Buna karşın az sayıda Levallois çekirdek dışında farklı tipte çekirdeğe rastlanmamıştır. Bu konu da cevaplanması gereken bir soru olarak ortaya çıkmıştır.

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Aksaray İli ve çevresinin çeşitli insan grupları tarafından yaşam alanı olarak tercih edilmesi tesadüf değildir. Bu tercihin nedenleri arasında içilebilir su kaynakları, insan yaşamı için elverişli fauna ve flora kaynakları, yontulabilir taş kaynakları gibi etmenler sayılabilir. Volkanik bir alan içinde yer alan şehir çevresi, Hasan Dağı'nın aktif olduğu süreçlerde insan yaşantısı için elverişli olmadığı için terkedilmiş olmalıdır. Aynı zamanda volkanik faaliyetlerin hem yararlı hem de zararlı sayılabilecek etkileri vardır. Yararlı etkilerinin arasında, yontulabilir taş kaynakları olan başta obsidiyen olmak üzere bazalt, andezit, riyolit gibi taşların oluşumuna neden olmasıdır. Volkan patlamalarının çevresel durumda yarattığı değişiklikler ise; volkan külleri ve magma akıntısı tarafından kaplanan alanlarda belki de daha önceden insan yaşantısına dair deliller olan sahaların yok olmasına veya üzerinin örtülmesine yol açması olasılığıdır. Örneğin Paleolitik yaşantının sürdüğü bir yerleşme volkan külleri ile kaplandığında görülme şansı kalmayacaktır. Sadece erozyonla tekrar keşfedilme ihtimali olabilir. Volkan faaliyetlerinin oluşturduğu değişimlerin insan yaşantısındaki etkileri ise, Hasan Dağı'nın aktif olduğu dönemlerin belirlenmesi ve eldeki arkeolojik tablonun karşılaştırılmasıyla netleşebilir. Aksaray çevresi her ne kadar Kapadokya içinde yer alsa da, kendine özgü yapısı bulunan bir alandır. Şehrin güney, doğu ve kuzey bölümünde volkan faaliyetlerine ilişkin coğrafi ve jeolojik durum görülürken, batı bölümde daha çok düşük rakımlı tepeler ve düzlükler olması iki farklı tabloyu gözler önüne serer. Bu anlamda Aksaray çevresi dağlık yapıdaki Nevşehir ve Niğde gibi coğrafyalardan Konya gibi yüksek düzlüklere geçişi temsil eder.

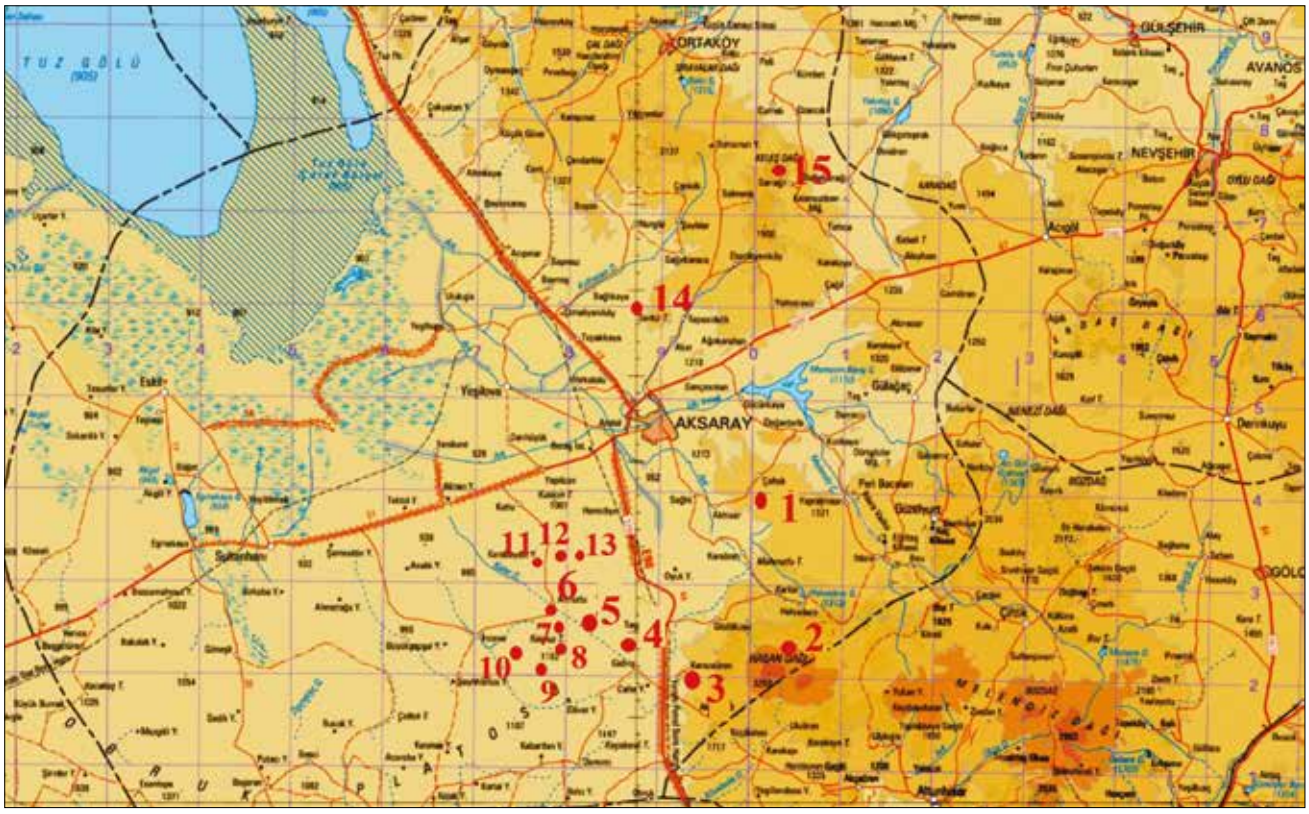
2018 yılında tespit edilen çakmaktaşı kaynakları bir hat halinde birbirlerine yakın konumda yer alırlar. Neredeyse her kaynakta tespit edilen yontmataş endüstri öğeleri ve özellikle Paleolitik olduğu kesin olan bulgular bu alanı diğerlerinden ayırmaktadır. Zira gerek bazalt el baltasının bulunduğu Hasan Dağı'nın batı yamaçları, gerek Clactonien çekirdek ve yongaların bulunduğu Çeltek Köyü çevresi ve gerekse Üç yüzlü kazmanın bulunduğu Keleş Dağı çevresi yüksek kottaki arazilerdir. Bu alanların denizden yüksekliği 1100 ile 1400 metre arasındadır. Armutlu Köyü çevresindeki alan ise 1100 metre ile 1000 metre arasındadır. Ayrıca Armutlu çevresinde volkanik ve sedimanter fasiyeste karasal göl ortamında çökelmiş kayalar yer alır. Dolayısıyla bu çevrede sınırları tam olarak henüz belirlenmemiş bir göl mevcut olmalıdır. Çakmaktaşlarının oluşum süreçlerinin Pliyosen başlangıcında ve Pliyosen-Kuvaterner geçiş sürecinde gerçekleştiği tespit edilmiştir. Bu nedenle Paleolitik Çağ sürecinde insanların bu çevrede yaşamış ve elverişli yaşam koşulları nedeniyle bu alanı özellikle tercih etmiş oldukları söylenebilir. Bu noktada bir hususa daha dikkat çekmek gerekir; Kaletepe Deresi yerleşiminde, çevrede oldukça kaliteli obsidiyen bulunmasına karşın, aşağı açmadaki en erken Alt Paleolitik tabakalarda, yontmataş aletlerin üretiminde andezit, bazalt ve riyolitin tercih edildiği bildirilmiştir. Bu hammaddelerin özellikle kıyıcı, çekirdek alet ve büyük yongaların üretiminde kullanıldığı, obsidiyenin ise genellikle iki yüzeyli alet üretiminde kullanılması dikkat çeker[39]. Bu tercih kullanılan alet türüne göre değiştiğine göre hammadde seçiciliğinin belirli bir nedeni olmalıdır. Aksaray bulgularında görülen bazalt, çakmaktaşı ve granit gibi farklı tiplerdeki hammaddelerin alet yapımında kullanılması, çevrede bulunan hammadde kaynakları ve aletleri kullanım amaçlarıyla da bağdaştırılabilir.

Aksaray çevresinde tespit edilen hammadde kaynaklarına bakıldığında, tamamının yakınlarında tespit edilen yontmataş aletler, taş üreticilerinin tercihleri hakkında önemli bir veridir. Hammadde kaynakları çevresindeki bulguların yakınındaki kaynaktan üretilmiş olması, yontmataş alet üretimi için bu tür alanlara özellikle gelindiğini gösterir. Zira Paleolitik Çağ'da, taş yontucuları uzak mesafelerden getirilen ithal taşları ancak Epipaleolitik Dönem'de kullanmaya başlamışlardır[40]. Bu noktada en önemli sorulardan bir tanesi, alet üretimi yapan bu insanların yaşam alanlarının nerede olduğudur. Bu sorunun cevaplanabilmesi için de, mutlaka dolgu içi

[39] Slimak vd. 2008: 104.

[40] Carter vd. 2011.

DOI: 10.22520/tubaar.2020.26.001

Harita 2: Hammadde kaynakları ve buluntu alanları: 1- Çakmaktaşı kaynağı/İşlik yeri (Çeltek Köyü), 2- Obsidiyen kaynağı/işlik yeri (Hasan Dağı), 3- Acheuléen el baltası (Karacaören Köyü), 4- Beyaz çakmaktaşı kaynağı/İşlik yeri (Alıçlıbağ Sırtı), 5- Çakmaktaşı kaynağı/İşlik yeri (Yakupağılı Tepesi), 6- Yumuk Ören Mağarası/ Çakmaktaşı kaynağı ve işlik yeri (Armutlu Köyü), 7- Çakmaktaşı kaynağı/İşlik yeri(Caferağılı Mevkii), 8- Çakmaktaşı ve bazalt kaynağı/İşlik yeri (Büyük Kılavuz Tepesi), 9- Buluntu alanı (Taşlık Sırtı), 10- Çakmaktaşı kaynağı/İşlik yeri (Çatal Tepe), 11- Doğal mağaralar/Buluntu alanı (Karabaydın Yaylası), 12-İşlik Yeri (Yeşilarkaç Mevkii), 13- Buluntu Alanı (Yanıkağıl Tepesi), 14- Çakmaktaşı kaynağı/Buluntu Alanı (Bucakini Tepesi), 15- Üç yüzlü kazma (Keleş Dağı) (Bu harita, Harita Genel Müdürlüğü'nün resmi sayfasından alınarak oluşturulmuştur.) / *Raw Material Resources and Finding Places: 1-Flint Raw Material Resource/Workshop (Çeltek Village) 2-Obsidian Resources/Workshop (Mount Hasan) 3-Acheuleen Biface (Karacaören Village) 4-White Flint Raw Material Resource/Workshop (Alıçlıbağ Ridge) 5-Flint Raw Material Resource/Workshop (Yakupağılı Hill) 6-Yumuk Ören Cave/ Flint Raw Material Resource and Workshop (Armutlu Village) 7- Flint Raw Material Resource/Workshop (Caferağılı District) 8-Flint and Basalt Raw Material Resources/Workshop (Büyük Kılavuz Hill) 9-Finding Place (Taşlık Ridge) 10-Flint Raw Material Resource/Workshop (Çatal Hill) 11-Natural Caves/Finding Place (Karabaydın Plateau) 12-Finding Place (Yeşilarkaç District) 13-Finding Place (Yanıkağıl Hill) 14-Flint Raw Material Resource/Finding Place (Bucakini Hill) 15- Triedrique Pic (Keleş Mountain)*

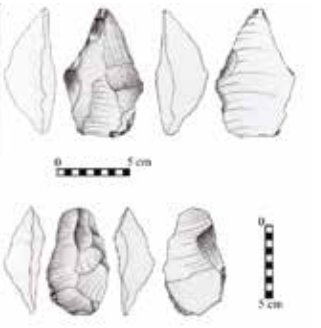
araştırmaların yapılması gereklidir. Kültürel tabakalanma, ekolojik koşullar, fauna ve flora hakkında bilgiler ve mutlak tarihlendirme sonuçları ancak bu şekilde alınabilecektir. Paleolitik Çağ'da insanların doğal barınaklarda yaşadıkları düşünüldüğünde en olası yaşam alanları arasında mağaralar gelmektedir. Aksaray çevresinde yürütülmüş olan araştırmalar sırasında doğal mağaralara sadece 2018 yılında rastlanmıştır. Yumuk Ören Mağarası, yakın çevresindeki yontmataş endüstri öğeleri ve aynı zamanda buluntu yoğunluğu ile diğerlerinden bariz biçimde ayrılmaktadır (Fig. 5).

Aksaray Paleolitik Çağ'ı ile ilgili detaylı bilgilere ulaşmak ve aynı zamanda yüzey bulgularını karşılaştırmak için bu mağarada kazı yapılması önem arz eder.

Yüzey araştırması sonuçlarını bölgesel olarak değerlendirme yoluna gidilecek olursa, Aksaray ve çevresini Kapadokya Bölgesi içinde yorumlamak, konuyu daha anlaşılır kılacaktır. Söz konusu bölge içerisinde en kapsamlı yüzey araştırmaları Nur Balkan-Atlı başkanlığındaki bir ekip tarafından yürütülmüştür. "Obsidiyen Araştırmaları" odaklı bu çalışmada, Göllüdağ merkezli olarak yakın çevrede yer alan tüm obsidiyen kaynakları ve buluntu alanları kayıt altına alınmıştır. Aksaray çevresinde tarafımızca yürütülen yüzey araştırmasının yanında halen devam eden bir çalışma daha mevcuttur. Aşıklı Höyük gibi yerleşik toplulukların öncesini araştıran bu çalışmanın ilk sonuçları ortaya çıkmaya başlamıştır [41]. Aksaray ve yakın çevresi için, aynı zamanda Kapadokya Bölgesi için önemli bir çalışmadır. Bu sistemli araştırmalar dışında kalanlar ise, genellikle daha eski tarihlerde tespit edilen tekil buluntular olarak karşımıza çıkar. Bütün sonuçları bir arada değerlendirdiğimizde, hem Aksaray hem de Kapadokya genelinde Paleolitik Çağ buluntularının dönemsel açıdan büyük oranda paralellik gösterdiği sonucuna varılmıştır[42].

[41] Kayacan vd. 2019.
[42] Yaman 2019.

Tablo: Aksaray Paleolitik buluntu örnekleri./ *Aksaray Paleolithic chipped stone samples*

Buluntu Adı, Yeri, Dönemi	**Fotoğraf – Çizim**
Üç yüzlü kazma Keleş Dağı Alt Paleolitik 2019	
Bazalt El Baltası Karaca Köyü (Hasan Dağı'nın batısı) Alt Paleolitik 2016	
Çakmaktaşı El Baltaları Karabaydın Yaylası-Yumuk Ören çevresi Alt Paleolitik – Orta Paleolitik 2018	
Levallois Çekirdekler Çeltek Köyü Hammadde Kaynağı Alt Paleolitik – Orta Paleolitik 2015	
Clactonien Yongalar Çeltek Köyü Hammadde Kaynağı Hasan Dağı Obsidiyen Kaynağı Alt Paleolitik 2015-2016	
Çontuklu Alet Yumuk Ören çevresi Alt Paleolitik 2018	

DOI: 10.22520/tubaar.2020.26.001

Bu sonuca göre Alt ve Orta Paleolitik dönem buluntuları, Paleolitik araştırmalarda tespit edilen ortak buluntu grubu olarak karşımıza çıkar. Bu durumla ilgili açıklamayı biraz daha detaylandıracak olursak; Aksaray araştırmalarında özellikle Alt Paleolitik ve Alt Paleolitik-Orta Paleolitik dönem geçişine dair bulgular daha yoğundur. Ancak az sayıda da olsa araştırmalarımız sırasında bulunan Orta Paleolitik dönem bulguları ve Epipaleolitik Dönem araştırmalarında tespit edilen Orta Paleolitik dönem bulguları[43], Aksaray için bu dönemin varlığına dair kanıtlardır. Buluntu gruplarına yontmataş alet kültürleri açısından bakılacak olursa, Alt Paleolitik dönem Acheuléen kültürü ve Clactonien teknikle üretilmiş yongaların varlığı dikkat çeker. Bu durum hem eski tarihli tekil buluntularda, hem sistemli yüzey araştırmalarında hem de Kaletepe Deresi 3 kazılarında aynı biçimde ortaya çıkmıştır. Alt Paleolitik ve Orta Paleolitik olarak değerlendirilebilecek buluntu grubu ise Levallois tekniğin kullanıldığı endüstri öğeleri ve küçük boyuttaki el baltalarından oluşur. Kaletepe Deresi 3 kazılarında, Levallois teknikle üretilen parçalar Alt ve Orta Paleolitik dönem tabakalarda tespit edilmiştir. Bu tekniğin ortaya çıkışı Orta Acheuléen evrede olduğu için, yüzey buluntularının Alt ve Orta Paleolitik dönemlere ait olabilme ihtimalini de göz önünde bulundurmak gerekir. Göllüdağ yüzey araştırmalarında tespit edilen küçük boyuttaki el baltaları Orta Paleolitik veya Geç Acheuléen olarak değerlendirilmiştir. Bu yorumun sebebi ise yakınlarında tespit edilen Levallois çekirdeklerdir. Ancak yapmış olduğumuz açıklamalar doğrultusunda küçük boyutlu el baltalarının Aksaray bulguları için Alt ve Orta Paleolitik geçiş dönemi olarak yorumlanmasının daha doğru olacağını düşünmekteyiz. Araştırmalarda net olarak Orta Paleolitik olarak tanımlanabilecek bulgular Moustérien kültüre aittirler. Aksaray araştırmalarında az sayıda Levallois çekirdek tespit edilmiştir ve Moustérien endüstri denilebilecek buluntular oldukça azdır. Bu kronolojik dizgideki en büyük sorun, Orta Paleolitik dönemden sonra gelen Üst Paleolitik hakkındadır. Bu dönem, hem Aksaray yüzey araştırmalarında hem de Kapadokya genelinde yok denecek kadar az sayıda buluntu ele geçmiş bir dönemdir. Bu dönemlerin hemen ardından gelen Akeramik Neolitik dönemde ise bölgede oldukça önemli yerleşme alanları bilinmektedir. Dolayısıyla Aksaray ve yakın çevresindeki Paleolitik bulgular ile Kapadokya geneli dönemsel açıdan büyük oranda benzer sonuçlar vermiştir.

Üst Paleolitik dönemde Kapadokya genelinde neden az sayıda buluntu tespit edildiği sorusu, mutlak suretle sistemli yüzey araştırmalarının sayısının artması ve aynı zamanda dolgu içi araştırmaların yürütülmesi yoluyla cevaplanmalıdır. Kapadokya'da yaşayan insan grupları, Paleolitik Çağ sürecinde zengin hammadde kaynakları ve çevre koşullarının elverişliliği nedeniyle, bu bölgeyi geçici yaşam alanı olarak kullanmışlardır. En azından bu sürecin Alt Paleolitik, Orta Paleolitik ve Epipaleolitik dönemler boyunca devam ettiği bilinmektedir. Türkiye'de günümüze kadar yapılmış olan Paleolitik araştırmalar sonucunda ortaya çıkan genel tablo Aksaray Paleolitik araştırmalarıyla uyumludur. Şöyle ki Alt Paleolitik, Orta Paleolitik ve Epipaleolitik dönem bulguları Türkiye'nin farklı coğrafyalarında tespit edilmiş ve kazı çalışmalarıyla detaylı çalışılmış dönemler olarak karşımıza çıkar. Ancak Üst Paleolitik dönem ile ilgili sorular ve az sayıdaki buluntu alanının nedeni tartışmalıdır[44].

Aksaray ve yakın çevresinde yürütülen yüzey araştırmasının, Paleolitik çalışmalara ve Aksaray arkeolojisi ile ilgili çalışmalara katkısı kısa başlıklar halinde şu şekilde özetlenebilir;

- Araştırmalar boyunca tespit edilen Paleolitik bulgular sayesinde Aksaray ve yakın çevresinde Alt ve Orta Paleolitik dönem insanının yaşantısına dair somut verilere ulaşılmıştır (Tablo).
- Çalışmalar sonucunda tespit edilen buluntuların Aksaray'ın güney ve güneybatı yönlerinde yoğunlaştığı görülmüştür (Harita 1).
- Daha önce varlığı bilinmeyen birçok hammadde kaynağı tespit edilmiş, aynı zamanda neredeyse tüm hammadde kaynaklarının yakınında yontmataş endüstri öğeleri bulunmuştur (Harita 2).
- Aksaray Paleolitik bulguları ile Kapadokya genelini karşılaştırma şansı olmuştur. Bu sonuçlar dönemsel açıdan birbirleriyle örtüşmektedir.
- İleriki yıllarda kazı çalışmaları yapılabilecek bir mağara bulunmuş, dolgu içi çalışmalarda verimli olabilecek alanlar belirlenmiştir.
- Aynı zamanda Paleolitik bulguların görülmediği alanlar belirlenerek, olası göç yolları ve Paleolitik insan gruplarının hareket olgusu ile ilgili ipuçları kayıt altına alınmıştır.

Aksaray ve yakın çevresinde yürütmüş olduğumuz çalışmaların, konuyla ilgili çevrelere yarar sağlamasını ve Aksaray'a komşu olan alanlarda genişletilerek devam ettirilmesini umuyoruz. Bu sayede farklı şehirlerin araştırmaları tamamlandığında, daha önce bilinen alanlar ve Anadolu geneli ile ilgili değerlendirmeler daha sağlıklı yapılabilecektir.

TEŞEKKÜR

"Aksaray İli Paleolitik Çağ Yüzey Araştırması" projesinin gerçekleştirilmesindeki katkılarından dolayı; Yavuz Aydın, Iraz Aslı Yaman, Mustafa Yıldız, Farhod Maksudov, Canberk Kan, Ramazan Köse, Sadık Akbal ve Ferit Çelik'e teşekkür ederim. Ayrıca buluntu çizimlerini yapan Mehmet Özerenler'e teşekkür ederim.

[43] Duru/Kayacan 2018.

[44] Özçelik 2003; Özçelik 2015.

KAYNAKÇA

ARSEBÜK, G./ HOWELL, F.C./ KUHN, S.L./ FARRAND, W./ ÖZBAŞARAN, M./ STİNER, M. 2010.
"The Cave of Yarımburgaz: Geological Context and History of Investigation", Culture and Biology at a Crossroads. The Middle Pleistocene Record of Yarımburgaz Cave (Thrace,Turkey) (Ed. F.C. Howell, G. Arsebük, S. L. Kuhn, M.Özbaşaran, M.C.Stiner), İstanbul: 1-27.

BALKAN-ATLI, N./ KUHN, S./ ASTRUC, L./ KAYACAN, N./ DİNCER, B./ BALCI, S./ GRENET, M. 2011.
"Göllü Dağ survey 2010." Anatolia Antiqua, Eski Anadolu, 19(1): 259-278.

BALKAN-ATLI, N./ KUHN, S./ ASTRUC, L./ KAYACAN, N./ DİNÇER, B./ ÇAKAN, G. 2010.
"Göllü Dağ Survey 2009", Anatolia Antiqua. Eski Anadolu, 18(1), 191-202.

BALKAN-ATLI, N./CAUVİN, M.C. 1997.
"1995 Yılı Aksaray, Niğde, Nevşehir İlleri Obsidien Yüzey Araştırması." XIV. Araştırma Sonuçları Toplantısı. I. Cilt, Ankara: 293-312.

BAYKARA, İ./ DİNÇER, B./ ŞAHİN, S./ KOÇ, E./ SİLİBOLATLAZ-BAYKARA, D./ ÖZER, İ./ SAĞIR, M. 2014.
"2014 Yılı Van İli Neojen ve Pleistosen Dönemleri Yüzey Araştırması", 33. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 2. Cilt, Ankara: 539-552.

BENEDİCT, P./ ADON, A. A./ GORDUS, M./ ÖZDOĞAN, M./ WRİGHT G. A. 1980.
"Orta Anadolu'da Aksaray-Nevşehir-Niğde Yöresindeki Bazı Doğalcam Yataklarının Konumları ve Kimyasal Nitelikleri", Güneydoğu Anadolu Tarihöncesi Araştırmaları-Prehistoric Research in Southeastern Anatolia I (Ed. H. Çambel-R. J. Braidwood), İstanbul: 221-238.

CARTER, T./ LE BOURDONNEC, F. X./ KARTAL, M./ POUPEAU, G./ CALLİGARO, T./ MORRETO, P. 2011.
"Marginal Perspectives: Sourcing Epi-paleolithic to Chalcolithic Obsidian from the Öküzini Cave", Paléorient, Vol. 37.2, 2011, 129-149.

DEMİREL, M./ KARTAL, G./ AYDIN, Y./ ERBİL, E./ KARTAL M. 2019.
"Kızılin Kazıları (I) 2017 Sezonu", 40. Kazı Sonuçları Toplantısı, 2. Cilt, Ankara: 651-666.

DİNÇER, B. 2018.
"Türkiye'de Paleolitik Çağ Arkeolojisinin Geleceği", Arkeoloji ve Sanat, 1-22.

DURU, G./ KAYACAN, N. 2018.
"Volkanik Kapadokya'da Epipaleolitik Toplulukların İzinde: İlk Değerlendirmeler", Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 91-104.

EREK, C. M. 2011.
"Kahramanmaraş İli Prehistoryası", Işın Yalçınkaya'ya (Ed. H. Taşkıran, M. Kartal, K. Özçelik, M. B. Kösem, G. Kartal), Ankara: 113-126.

EREK, C.M. 2009.
"2007 Yılı Direkli Mağarası Kazıları", 30. Kazı Sonuçları Toplantısı, I.Cilt, Ankara: 323-346.

GÜLEÇ, E./ BAYKARA, İ. 2014.
"Üçağızlı Mağarası Üst Paleolitik Dönem Ahmarian Taş Alet Kültürü", Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, 54.1: 149-170.

GÜLEÇ, E./ HOWELL, F.C./ WHİTE, T.D./ KARABIYIKOĞLU, M. 2003.
"Anadolu'da ilk insan izleri: Dursunlu Alt Paleolitik Buluntu Yeri", DTCF Antropoloji Dergisi 15: 79-90.

GÜLEÇ, E./ WHİTE, T./ KUHN, S./ ÖZER, İ./ SAĞIR, M./ YILMAZ, H./ HOWELL, F.C., 2009.
"The Lower Pleistocene lithic assemblage from Dursunlu (Konya), Central Anatolia, Turkey", Antiquity, 83: 11-22.

HARMANKAYA, S. 1987.
"Türkiye Paleolitik Çağ Araştırmaları Üzerine Bir Değerlendirme", Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri Projesi, Paleolitik Çağ (Ed. S. Harmankaya, O. Tanındı). İstanbul: 7-19.

KARTAL, M./ ERBİL, E./ ÖZTURAN, M. 2018.
"Sakarya İli Tarih Öncesi Arkeolojisi Yüzey Araştırması (IV), 2016", 35. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 2. Cilt, Bursa: 161-179.

KAYACAN, N./ GORİNG-MORRİS, N./ DURU, G./ TAŞKIRAN, Z.F./ YÜCEL, B. 2019.
"Aksaray Yüzey Araştırması 2016 ve 2017 Yılı Çalışmaları: İlk Yerleşik Topluluklar." 36. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 3. Cilt: 195-206.

KÖKTEN, İ. K. 1947.
"Bazı Prehistorik İstasyonlar Hakkında Yeni Gözlemler", Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 2: 223-236.

MİNZONİ-DEROCHÉ, A. 1992.
"Üçağızlı Mağarası Kazıları ve Çevre Araştırmaları", XIII. Kazı Sonuçları Toplantısı, 1.Cilt, Ankara: 71-83.

DOI: 10.22520/tubaar.2020.26.001

MİNZONİ-DÉROCHE, A. 2002.
"Anatolian Paleolithic civilizations research's historical context, perceptions and methods", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Antropoloji Dergisi 14: 25-30.

ÖZÇELİK, K. 2003.
"Karain Mağarası B Gözü'nde Üst Paleolitik Sorunu", Anadolu (Anatolia), Sayı 25: 83-95.

ÖZÇELİK, K. 2015.
"Türkiye'de Üst Paleolitik Dönem: Çeşitli Yaklaşımlar ve Problemler", Anadolu Prehistorya Araştırmaları Dergisi APAD, 123-138.

ÖZÇELİK, K./ KARTAL, G./ FINDIK, B. 2016.
"Denizli İli Prehistorik Dönem Yüzey Araştırması", 33. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 1. Cilt, Ankara: 377-396.

SLİMAK, L./ DİNÇER, B. 2007.
"Kaletepe Deresi 3. Orta Anadolu'da Tabakalanma veren bir ilk Paleolitik Çağ Yerleşmesi", Türkiye Bilimler Akademisi Dergisi (TÜBA-AR), Sayı:X: 33-47.

SLİMAK, L./ KUHN, S.L./ ROCHE, H./ MOURALİS, D./ BUİTENHUİS, H./ BALKAN-ATLI, N./ BİNDER, D./ KUZUCUOĞLU, C./ GUİLLOU, H./ 2008.
"Kaletepe Deresi:3 (Turkey): Archaeological Evidence for Early Human Settlement in Central Anatolia", Journal of Human Evolution, 54: 99-111.

SÖYLER, Ş./ TAŞKIRAN, H./ CZICHON, R. M./ ÖZEÇLİK, K./ POLAT, S./ YILMAZ, M. A./ ERBİL, E./ TÜRKER, T./ DAĞCI, D. 2018.
"Uşak Banaz Sürmecik Paleolitik Kazısı-2016", 39. Kazı Sonuçları Toplantısı, 2. Cilt, Bursa: 381-391.

TAŞKIRAN, H. 2016.
"The Paleolithic and Epi-paleolithic of Anatolia", Anatolian Metal VII (Ed. Ü. Yalçın). Bochum: 43-51.

TAŞKIRAN, H./ KARTAL, M. 1999.
"Karkamış Baraj Gölü Alanında Yapılan Paleolitik Çağ Yüzey Araştırması: İlk Gözlemler", Ilısu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Akeolojik Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 1998 Yılı Çalışmaları (Ed. N. Tuna ve J. Öztürk), Ankara: 45-62.

TAŞKIRAN, H. 2008.
"Réflexions sur l'Acheuléen d'Anatolie", L'anthropologie 112: 140-158.

TAŞKIRAN, H./ M. KARTAL 2010.
"2008 Yılı Ilısu Baraj Gövdesi Alanı Yüzey Araştırması", 27. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 3. Cilt: Ankara: 233-244.

TAŞKIRAN, H./ÖZÇELİK, K./KARTAL, G./ AYDIN, Y./ FINDIK, B./ BULUT, H./ ERBİL, E./ KÖSEM, M. 2016.
"2015 Yılı Karain Mağarası Kazıları", 38. Kazı Sonuçları Toplantısı, 1. Cilt, Ankara: 521-538.

TEKOCAK, M. 2012.
"Aksaray İli Merkez, Ortaköy, Sarıyahşi, Ağaçören ve Eskil İlçeleri Yüzey Araştırmaları: 2011", 30. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 2. Cilt, Çorum: 115-132.

TODD, I. A./ PASQUARE, G. 1965.
"The Chipped Stone Industry of Avla Dag", Anatolian Studies 15: 95–112.

WHİTE, M. J./ SCHREVE, D. C. 2000.
"Island Britain–peninsula Britain: palaeogeography, colonisation, and the Lower Palaeolithic settlement of the British Isles", In Proceedings of the Prehistoric Society, Vol. 66, 1-28.

YALÇINKAYA, I, 1984.
"Samsat/Şehremuztepe Çevresi Paleolitik Çağ Araştırmaları", 1. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Ankara: 13-20.

YALÇINKAYA, I. 1986.
"Batı Toroslarda Paleolitik Çağ Yüzey Araştırmaları 1984", III. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Ankara: 429-448.

YALÇINKAYA, I. 1987.
"1985 Yılı Karain Kazıları", VIII. Kazı Sonuçları Toplantısı, 1.Cilt, Ankara: 21-37.

YALÇINKAYA, I./ KÖSEM, M.B./ ATICI, A.L./ ÖZÇELİK, K./ EREK, C.M./ KARTAL, M. 2000.
"1998 Yılı Yüzey Araştırmaları ve Hatay Paleolitiği", 17. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 2. Cilt: Ankara: 163-174

YAMAN, I. A./ YILDIZ, M./ YAMAN, İ. D. 2019.
"Aksaray Armutlu Çevresi Hammadde Kaynakları Hakkında Ön Rapor", Kapadokya: Hafıza, Kimlik ve Kültürel Miras (Ed. M. Hakman), İstanbul: 33-48.

YAMAN, İ. D./ AYDIN, Y./ YAMAN, I.A. 2017.
"Aksaray İli Paleolitik Çağ Yüzey Araştırması (2015)." 34. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 1. Cilt, Ankara: 111-122.

YAMAN, İ. D./ AYDIN, Y./ YAMAN, I.A. 2018.
"Aksaray İli Paleolitik Çağ Yüzey Araştırması (2016)." 35. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 2. Cilt: 13-26.

YAMAN, İ. D./ AYDIN, Y./ YAMAN, I.A./ KAN, C. 2019.
"Aksaray İli Paleolitik Çağ Yüzey Araştırması (2017)." 36. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 2. Cilt: 309-320.

YAMAN, İ. D. 2019.
"Kapadokya'da Paleolitik Araştırmalar", Kapadokya: Hafıza, Kimlik ve Kültürel Miras (Ed. M. Hakman), İstanbul: 9-32.